Klawrojna

مارکسیزم و ئەنارکیزم

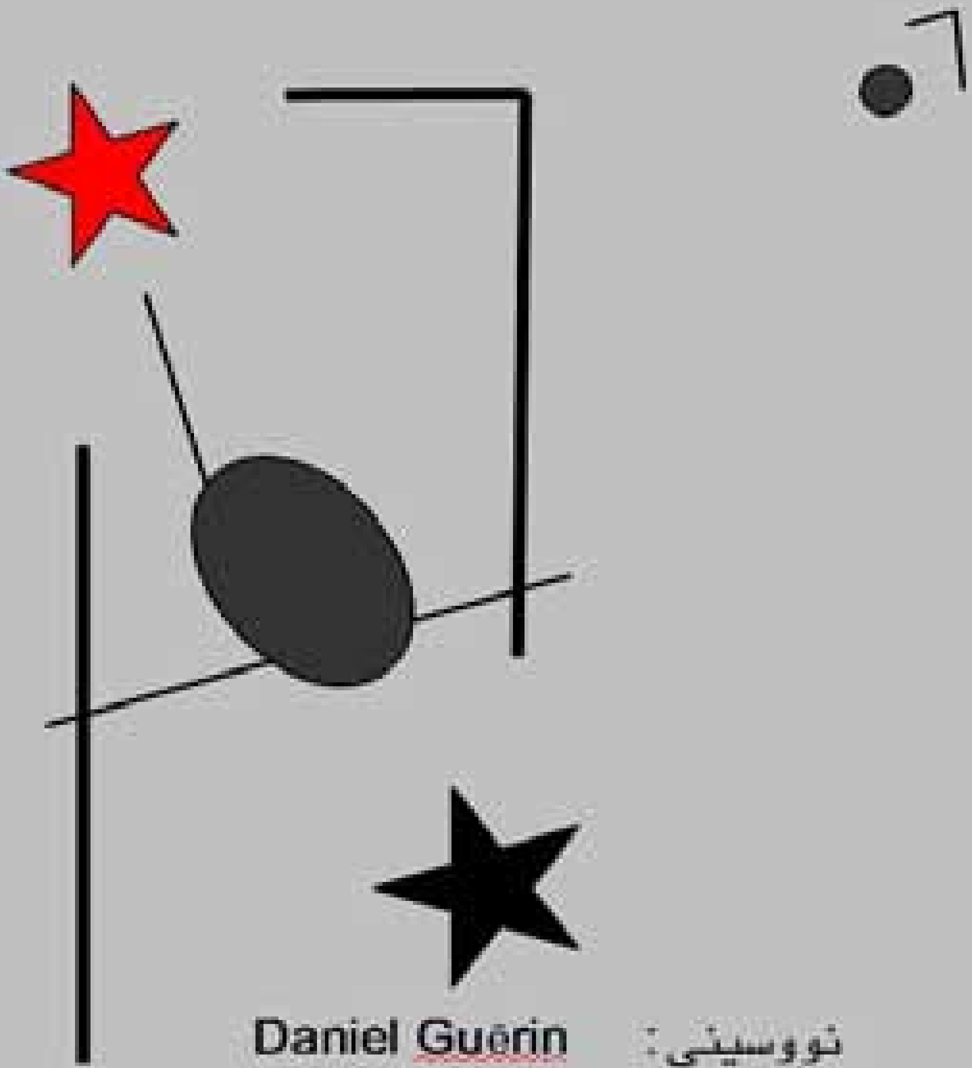

نووسینی: Daniel Guerin

و. لە فارسییەوە: هەژێن

لە بڵاوکراوەکانی سەکۆی ئەنارکیستانی کوردستان

جانیوەری 2010

ماركسیزم و ئەنارکیزم*

١.

لێکۆڵینەوەی ئەم بابەتە، گرفتێکی زۆر لەبەردەماندا قوتدەکاتەوە، لە یەکەمینەکانەوە دەستپێدەکەین. چی لە واژەی «مارکسیزم» تێدەگەین؟ مەبەستمان لە کامە «مارکسیزم»ە؟

لێرەدا بە پێویستی دەزانم دەستبەجێ وەڵام بدەمەوە: مەبەستی ئێمە لە "مارکسیزم" کۆمەڵە نووسینەکانی مارکس (Marx)** و ئەنگلس (Engels)ن نەك پاشڕەوانی ئەوان، کە بەبێوەفاییەکی کەم یا زۆر بەرامبەر ئەوان، مارکەی «مارکسیستی»یان لە خۆیان داوە. نموونەی ئاشکرا لەم بارەوە مارکسیزمی شێوێنراو و تەنانەت دژەخونی لێکراوی سۆشیال-دیمۆکراتەکانی ئاڵمانە.

لە دەمی ژیانی مارکس و ساڵەکانی سەرەتای دامەزراندنی پارتی سۆشیال-دیمۆکراتی ئاڵمان، سۆشیال-دیمۆکراتەکان دروشمی جۆرێك لە «دەوڵەتی خەڵکی» پاگەندەیان پێشنیار دەکرد. مارکس و ئەنگلس بۆی هەیە لە خۆشی ئەوەی کە سەرەنجام پارتێك بە لایەنگری زۆرەوە لە ئاڵمان خۆی بە لایەنگری ئەوان، خۆی ڕادەگەیاند، زۆر سەیر لەم بارەوە نارۆشنییان نیشاندا و تەنیا پەردەهەڵماڵینە تووند بەردەوامەکانی باکۆنین (Bakunin) لەبارەی «دەوڵەتی خەڵکی»ی و پەیوەندی سۆشیال-دیمۆکراتەکان لەتەك پارتی بۆرژوازی رادیکاڵ، بوو، کە مارکس و ئەنگلسی ناچار بە پشتکردن لە وەها دروشم و کارکردێك کرد.

پاش ماوەیەك دواتر، (ئەنگلس)ی بەسالاچوو لە ساڵی 1895دا لە پێشەکییە بەناوبانگەکەیدا، کە بۆ پەرتووکی «خەباتی چینایەتی لە فەرەنسە»ی مارکسی نووسی – هەر لەم پێشەکییەدا بوو کە وی- بە پێداچوونەوەیەکی تەواو لە مارکسیزمدا، ڕێگەی ڕیفۆرمیزمی گرتەبەر. بە واتای ئەوەی کە پێ لەسەر سوودوەرگرتن لە کارتی ڕاپرسی وەك ئامرازێکی بالا (نموونەیی) و تەنانەت تاکە ئامرازی بەدەستەوەگرتنی دەسەلات، دادەگرێت. لێرەدا چیتر ئەنگلس بەو چەمکەی من مەبەستمە، مارکسیست نییە. دواتر کارل کاوتسکی (Karl Kautsky) بەشێوەیەکی دوو لایەنە، دەبێتە جێگرەوەی مارکس و ئەنگلس. وی لە تیئۆریدا واینێشان دەدایەوە، کە هێشتاکە لە بواری خەباتی چینایەتیدا، شۆڕشگێڕ ماوەتەوە، بەلام بەکردەوە بێجگە لە پەردەپۆشکردنی کردە تەواو هەڵپەرستانە و ڕیفۆرمیستییەکانی پارتەکەی، شتێکی تری نەدەکرد.

لە هەمان کاتدا، ئێدوارد برنشتاین (Eduard Bernstaein)، کە ئەویش پاگەندەی «مارکسیست»بوونی دەکرد، لەڕاستیدا هەنگاوێك لە کاوتسکی واوەتر نەڕۆیشت و بەئاشکرا خەباتی چینایەتی ڕەتکردەوە و لەبەرامبەر هەڵبژاردنگەری، پارلەمانگەری و ڕیفۆرمی کۆمەلایەتیدا بەبەجێماوی دەزانێت.

لەلایەکی ترەوە کاوتسکی ڕایدەگەیاند، وتنی ئەوەی کە هوشیاری سۆشیالیستی ئەنجامی پێویست و ڕاستەوخۆی خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریایە : "تەواو هەڵەیە". بە باوەڕی وی: دەبێت ئەوە بزانین، کە سۆشیالیزم و خەباتی چینایەتی لەیەکەوە سەرچاوە

نـاگرن، بەڵکـو بەرئەنجـامی پێشـمەرجی دیکەن. بەواتـایەکیتر هوشیاری سۆشیالیستی بەرهەمـی زانست بووە. هەڵگری زانست پرۆلیتاریـا نییە، بەڵکـو ڕۆشـنبیرانی بـۆرژوازین و بە هـۆی ئەوانەوەیە، کە سۆشـیالیزم بـۆ پرۆلیتاریـا "دەگـوێزرێتەوە". سەرەنجام: "هوشیاری سۆشیالیستی تـوخمێکە، کە لە دەرەوە دێتە ناو خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریاوە و نەك شتێك کە خۆبەخۆ لەو خەباتەوە بێتە ئاراوە."

تەنیـا تیۆریسـیۆنێك کە لە سۆشـیال-دیموکراسـی ئاڵمانـدا بە مارکسـیزمی ڕەسـەن وەفـادار مـایەوە، ڕۆزا لوکسـێمبورگ (Rosa Luxemburg) بوو. لەبەر ئەوە ناچار بوو زۆر سازشگەلی تـاکتیکی لەتەك رابەری پـارتەکەی ئەنجـام بـدات. ڕۆزا هیچکـات بێپەردە بێبـل (Bebel) و کاوتسـکی نەدەدایەبەر ڕەخنە. بەر لە سـاڵی 1910، وی مشتومڕی ئاشکرای لەتەك کاوتسکی دەستپێنەکرد، کە ئەوکات فێرکاری پێشووی بۆچوونی مانگرتنی ڕامیاریی جەماوەری ڕەتکردەوە. ڕۆزا بەتایبەت هەوڵیدەدا نزیکی بۆچوونەکانی خۆی لەتەك ئەنـارکیزم، کە بەرهەمـی تیئۆری وی لەمەڕ خۆبەخـۆیی شۆڕشـی جەمـاوەری بـوو، بشـارێتەوە. وەهـا هەوڵێـك، وی ناچـار بەپەنـابردن بـۆ جنێـودان بەئەنارکیستەکان کـرد. بەم شێوە وی پێیوابـوو، پـارتەکەی کە چ لە ڕووی بیرۆبـاورەوە و چ لە ڕووی مـالییەوە (دەبێت ئەوەش بڵێین، چونکە ئەوڕۆکە لێی بەئاگـاین) بەوەی وابەستە بوو؛ دەخاتە مەترسییەوە.

بەڵام وێـرای جیـاوازی لە نـاودا، نـاکۆکی ڕیشـەیی لەنێـوان مـانگرتنی گشـتی ئەنـارکۆ-سەندیکالیسـتەکان و ئەوەی کە ڕۆزا

لوکسێمبورگ بە پارێزەوە هەوڵیدەدا بە «مانگرتنی جەماوەری» نێوی بنێت، لە ئارادا نییە. لەلایەکی تریشەوە، مشتومڕەکانی کە یەکەمیان لە 1904 لەتەك لێنین (Lenin) و دواترینیان لە ساڵی 1918دا لەتەك بۆلشەڤیزمی بەدەسەڵاتگەیشتوو ڕوویدا، فرە لە ئەنارکیزمەوە دوور نەبوو. دوایین تێڕوانینەکانی وی لەنێو بزووتنەوەی سپارتاکیستەکان لە ساڵی 1918دا لەمەڕ سۆشیالیزمی پێشڕەوگەر لەخوارەوەڕا بۆ سەرەوە و لەڕێگەی سۆڤیەتە کاگەرییەکانەوە، لەسەر ئەم پۆلە دەژمێردرین. ڕۆزا لوکسێمبورگ بەیەکێك لە بازنەکانی پەیوەستبوونەوەی ئەنارکیزم و مارکسیزمی نەشێوێنراو دەژمێردرێت.

بەڵام مارکسیزمی ڕەسەن تەنیا لەلایەن سۆشیال-دێمۆکراتەکانی ئاڵمانەوە نە شێوێندرا. بەڵکو ئەوە لێنین بوو، کە لە ئاستێکی فراواندا ئاوەژووی کرد. وی بە شێوەیەکی بەرچاو خاڵگەلی ژاکۆبین (Jakobin)ی و دەسەڵاتخوازی کە هەندێك کات لە نووسینەکانی مارکس و ئەنگلس دا دەرکەوتبوون، قوڵتر کردەوە. وی باڵادەستی ناوەندگەرایی و دەرکی بیرتەسکانە و دەستەگەرایانەی پارتی (ئەوەش تەنیا یەك پارت) و بەتایبەت پیشەییبوونی کاری شۆڕشگێڕانەی وەك ڕابەرانی جەماوەری هێنایە نێو مارکسیزمەوە. وەها چەمکگەلێك لە نووسینەکانی مارکسدا زۆر دەستناکەون و ئەگەر هەشبن لەشێوەی کۆرپەیی و سەرەتاییدان. لەتەك ئەوەشدا لێنین سۆشیال-دێمۆکراتەکان بەتوندی لەوەی کە ئەنارکیستەکان بە کەم دەگرن، دەداتەبەر ڕەخنە و لە نامیلکەی «دەوڵەت و شۆڕش»دا بەشێکی تەواو بۆ

ستایشی ئەنارکیستەکان لەبەر وەفادارییان بۆ شۆڕش، تەرخان دەکات.

II.

کاری ئێمە لە گرفتی دووەمدایە. ئەندێشەی مارکس و ئەنگلس خۆی لە خۆیدا بەرادەیەك تێگەیشتنی دژوارە. لەبەر ئەوەی کە لە ماوەی نیو سەدە کاردا زۆر بەتوندی پەرەی سەند و هەروەها لەبەر ئەوەی مارکس و ئەنگلس پەیگیرانە هەوڵیانداوە، ڕووداوە کەتوارییەکانی سەردەمی خۆیان بشکێننەوە (انعکاس). سەرەڕای هەموو ئەو هەوڵانەی کە لێکدەرەوانێکی ئەورۆکەیی - لەنێویاندا نوێنەرێکی کلیساش – دەیدەن، هیچ بنەمایەکی باوەڕی مارکسیستی بوونی نییە.

با بۆ ئەم مەبەستە نموونەیەك بهێنینەوە: مارکسی لاو و مرۆڤدۆست، شاگردی فۆیەرباخ (Feuerbach)ی فەیلەسوف، بەگشتی لە مارکسی سالانی پێگەییی کە دواتر خۆی گیرۆدەی دیاریگەریی زانستی توند و دژوار کردووە، جیاوازە. مارکسی ڕۆژنامەی ڕاینی نوێ (Neue Raihnische Zeitung) - بڵاوکراوەیەك، کە تەنیا پاگەندەی دیموکراتبوون و لە هەوڵی یەکیتی لەتەك بۆرژوازی ئاڵماندا بوو، هیچ وێکچوونێکی لەتەك مارکسی ساڵی 1850 واتە مارکسی کۆمونیست و تەنانەت بلانکیست (Blanquist)، کە ئاوازی شۆڕشی بەردەوام، کاری ڕامیاریی سەربەخۆی کۆمونیستی و دروشمی دیکتاتۆری پرۆلیتاریای دەدا، نییە.

هەنــدێك جیــاوازییش لەنێــوان بەشــەكانی مانیفێســتی 1848 و هەنــدێك داواكاریــدا، ئەوەی كە دەوڵەت بە زۆردارەكــی دەســت بەسەر سـەراپای ئـابووریدا بگـرێت و ڕوونكردنـەوەكـانی دواتـر، كە تیایانــدا دەوڵەت بەهــۆی «پەیوەنــدییە كۆمەڵایەتییەكــانەوە» جێگەی دەگیــردرێتەوە، هەیە.[1] ماركســی ســاڵانی دواتــر، كە شۆڕشــی نێـونەتەوەیی بەداهـاتوویەكی دوور دەسپارد و خـۆی لە پەرتووكخـانەی مۆزەخانـەكـانی بریتانیا گۆشـەگیر دەكرد، تـاوەكو دەست بداتە لێكۆڵینەوەی زانستی فـراوان و گـران. كەسێكی تـەواو جیــاوازە، لە ماركســی ڕاپەڕێنخــوازی 1850 كە بــاوەڕی بە ڕاپەڕینی گشتی و دەستبەجێ هەبوو.

ماركس كە لە ساڵەكانی 1864 – 1869 سـەرەتا لە پشتپەردەوە ڕۆڵـی ڕاوێژكـاری تـایبەت و ڕێخكەری لە دەسـەڵات دوورەپەرێـزی كـارگەرانی كۆوەبـوو لە نێـونەتەوەی یەكەمدا دەگێـڕا، لە پڕێكدا سـاڵی 1870 دەگـۆڕێت بە ماركسـێكی فـرە دەسـەڵاتخواز، كە لە «لەنـدەن»ەوە فەرمـان بـۆ ئەنجـومەنی گشـتی ئینتەرناسـیونـاڵ دەردەكــات. مــاركس كە لە ســەرەتای 1871دا بەتوونــدی دژی ڕاپەڕینی پاریس بوو، ماركسێك نییە كە كەمێك دواتر لە نـامیلكە بەناوبـانگەكەی خۆیدا بەنێـوی "شـەڕی نێوخـۆیی لە فەرەنسـە"، دەكەوێتە نرخاندنی كۆمونەی پاریس و زۆرێك لە لایەنەكـانی تـا ئەوپەڕی ڕادەی خوازراو دەستنیشان دەكات.

دواجــار ماركسـێك كە لە هەمــان نــامیلكەدا لەســەر ئەم خــاڵە پێـدادەگرێت، ماركسێك نییە كە لە نامەیەكدا لەمەڕ بەرنـامەی گۆتــا (Gothaer Programm) بەبــێ ئەملاوئەولا دەیەوێــت

بیسەلمێنێت، کە دەبێت دەوڵەت بۆ ماوەیەکی ت ڕادەیەك درێژ پاش شۆڕشی پرۆلیتێری درێژە بەژیانی خۆی بدات.

دەتوانین لە ماوەی ساڵانێکدا شوێن پێی تەواوی ئەم پاشگەزبوونەوە و هەڵبەزودابەزە زیکزاکیانە هەڵگرین. بەمجۆرە نابێت مارکسیزمی ڕەسەن، واتە نووسینەکانی (مارکس و ئەنگلس)یش وەك کۆمەڵێکی وەك یەك و تەبا لەبەرچاو بگیرێن. بەڵکو پێویستە لە بۆتەی تاقیکاری ڕەخنەیی و ورددا دابنرێت و تەنیا ئەو خالانەی لێوە وەربگیرێت، کە پەیوەندی نزیکیان لەتەك کۆمونیزمی ئازادیخوازانە (Libertarian communism)دا هەیە.[2]

.III

هەنووکە لەبەردەم گرفتی سێیەم وەستاوین: "ئەنارکیزم"یش کەمتر لە مارکسیزم لە چوارچێوەی باوەڕی لەیەکچوو بەهرەمەندە. بەوجۆرەی کە لە نامیلکەی "ئانارکیزم"دا باسم لێوەکردووە، ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتداری و پێداگرتن لەسەر لەپێشبوونی داوەری تاکەکەسی، بووەتە هۆی ئەوەی کە ئازادیخوازەکان بەو جۆرەی کە پرۆدۆن (Proudhon) لە نامەیەکدا بۆ مارکس "دژە دۆگماتیزم بوون بکەنە پیشەی خۆیان" لەبەر ئەوەیە کە تێڕوانینی ئازادیخوازەکان، جۆراوجۆرتر، خوڕتر و لە ڕووی تێگەیشتنەوە دژوارترە لە تێڕوانینی سۆشیالیستە دەسەڵاتخوازەکان (authoritarian socialists).

ئاراستەی جیاواز لە ناو ئەنارکیزمدا هەیە: بێجگە لە کۆمونیستە ئازادیخوازەکـــان(Libertarian Communists)، دەتـــوانرێت ئەنارکیســتە تــاکگەرا (Individual anarchists)، ئەنارکیســتە کـۆگەرا (Sozietaere anarchists)ـ (ئانـارکۆ-سەندیکالیستەکان (Anarcho-Syndikalists) و ئەنــارکۆ-فێمینیســتەکان (-Anarcho feminists) و وەك ئەوەی دەزانـــن، زۆر ئەنـــارکیزمی تـــر هەن: لەوانە ئەنارکیستانی ناتوندووتیژ (Non-violent anarchists)، ئەنارکیستە ئاشـتیخوازەکان (Anarcho-pacifists)، ئەنارکیسـتە گیاخۆرەکان (vegetarian anarchists) و هیتریش.

هەنـووکە ئەم پرسـیارە قوتـدەبێتەوە : دەمـانەوێت چ جۆرێـك لە ئەنارکیزم لەتەك مارکسیزم بەراورد بکەین، تاوەکو بزانین کە لە چ بارێکەوە، ئەم دوو فێرگە ڕامیارییە لە ئەندێشەی شۆڕشگێڕیدا لەتەك یەکتردا یەکدەگرنەوە یا لە یەکتر دوور دەکەونەوە. بۆ من ڕوونە کە ئەنـــــارکیزمی چێکەر (constructive anarchism)، کـۆمەڵگەرا وئەنـارکیزمی کـۆگەرا یـا ئەنـارکیزمی کۆمونیسـتی لەتەك مارکسیزمدا کەمترین دوورییان لەنێواندایە و هەر لەبەر ئەمەشـە کە من لە پەرتـووکی «ئانـارکیزم»دا تەنیـا لە هەوڵـی شیکردنەوەی ئەم جۆرە لە ئەنارکیزم بووم.

.IV

گەر بەقولّی سـەرنج بدەین، بۆمـان دەردەکەوێت کە مارکسـیزم و ئەنـارکیزم لە ڕابـوردوودا کاراییان لەسـەریەك دانـاوە. هەروەك مالاتێسـتا (Malatesta) ئەنارکیسـتی بەناوبـانگی ئیتالیـایی لە

شوێنێکدا نووسیویەتی: "نزیکەی تەواوی ئەدەبیاتی ئەنارکیستی سەدەی نۆزدە کارایی مارکسیزمی لەسەر بووە".

ئەوە دەزانن، کە باکۆنین ڕێزی لەبەرامبەر لێهاتوویی زانستی مارکس هەبوو، بەڕادەیەك کە دەستبەوەرگێڕانی بەرگی یەکەمی «سەرمایە» بۆ سەر زمانی ڕوسی دەکات. لەپاڵ ویدا ئەنارکیستی ئیتالیایی کارلۆ کافیرۆ (Carlo Cafiero)ش کورتەیەك لەم بەرهەمە بڵاودەکاتەوە. لەولاشەوە، یەکەم پەرتووکی پرۆدۆن «What is property? - موڵکایەتی چییە؟ 1840» و بەتایبەت بەرهەمی بەناوبانگی «System of Economical Contradictions: or, the Philosophy of Misery سیستەمی ناکۆکییە ئابوورییەکان یافیلۆسۆفی هەژاری» (1846) بەقووڵی مارکسی لاو دەخەنە ژێر کارایییەوە. ئەگەر چی کەمێك دواتر ئابووریناسی بێئەمەك، بەنووسینی «هەژاری فەلسەفە» دەست دەداتە سەرزەنشتکردنێکی ژاراوی لە دژی فێرکارەکەی خۆی.

سەرەڕای لێدوانی زۆر، مارکس بەرادەیەکی زۆر قەرزاری تێڕوانینەکانی (باکۆنین)ە. لێرەدا بۆ خۆلادان لە دووبارەکردنەوە تەنیا دوو نموونە دەهێنینەوە: ڕاگەیاندن لەمەڕ کۆمونەی پاریس کە لەلایەن مارکسەوە نووسراوە، بەتوندی لەژێر کارایی بۆچوونەکانی (باکۆنین)دایە. بەو جۆرەی کە (ئارتور لێنینگ Arthur Lehning) بڵاوگەرەوەی «ئەرشیڤەکانی باکۆنین»یش پەنجەی بۆ ئەم خاڵە ڕاکێشاوە و بەو جۆرەی کە پێشتر وتمان دەستپێشخەری باکۆنین بوو، کە مارکس ناچار بە ڕەتکردنەوەی

دروشمی «دەوڵەتی خەڵکی» و هاوکارە سۆشیال-دیمۆکراتەکانی بوو.

.V

مارکسیزم و ئەنارکیزم بەتەواوی لە کارایی بەرامبەریەك لە ڕەگوڕیشەیەك بەهرەمەندن و ڕەگوڕیشەیان بۆ سەر خێزانیك دەگەڕێتەوە. ئێمە وەك ماتریالیست، پێمان وانییە، کە بۆچوونەکان بۆ خۆیان لە مێشکی مرۆڤەوە پەیدا دەبن، بەڵکو لەسەر ئەو باوەڕەین کە تەنیا ڕەنگدانەوەی دەستکەوتەکانی بزووتنەوەی جەماوەرین لە ڕەوتی خەباتی چینایەتیدا پێیهەستاون. یەکەمین نووسەرانی سۆشیالیست، چ ئەنارکیست و چ مارکسیست بەتەواوی لەژێر کارایی شۆڕشی گەورەی فەرەنسە لە سالەکانی کۆتایی سەدەی 18و لەژێر کارایی تێکۆسانی کارگەرانی فەرەنسەدا بوون، کە لە ساڵی 1840 بەدواوە بۆ خۆڕێکخراوکردن و خەبات دژی بەهرەکێشی سەرمایەداری دەستیان پێکرد.

کەمن ئەوانەی کە بزانن، لە 1840دا پاریس مانگرتنێکی گشتی بە خۆوە بینیوە. سالانێك پاش ئەوە ڕۆژنامە کارگەرییەکانی وەك «**کارگە** - L'Atelier» سەریان هەڵدا. لەم سالەدا 1840 پەرەگرتنێکی بەرچاو ڕوودەدات، پرۆدۆن « تێبینی دژی موڵکایەتی» بلاودەکاتەوە. چوارساڵ دواتر لە ساڵی 1844دا، مارکسی لاو لە «تێبینییەکانی»دا، ڕاپۆرتی سەردانییەکەی بۆ لای کارگەرانی پاریس دەخاتەڕوو و پەنجە بۆ کاراییەکی قوڵ، کە کارگەرانی دەستکار لەسەر ئەوییان داناوە، ڕادەکێشێ. ساڵێك

بەر لەوە لە 1843دا ژنێکی دەرکەوتە بەنێوی (فلۆرا تریستان Flora Tristan) کارگەرانی بۆ پێکهێنانی یەکێتییەکی کارگەری بانگەواز کرد و بۆ پەیوەندیگرتن لەتەکیان، بەرەو شارەکانی فەرەنسە کەوتەڕێ.

بەمجۆرە مارکسیزم و ئەنارکیزم لە هەمان سەرەتاوە لە یەك سەرچاوەوە هەڵقوڵاوون و لەژێر کارایی چینی تازەی کارگەردا، لە دووی ئامانجی یەکسانی، کە هەڵگێڕانەوەی دەوڵەتی سەرمایەداری و گێڕانەوەی سامانی کۆمەڵایەتی و گرتنەدەستی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لەلایەن خودی کارگەرانەوەن. هەر ئەم شتە بوو، کە بووە بناخەی پێکهاتنێکی کۆیی لەنێوان مارکسیست و باکۆنیستەکان لە کۆنگرەی 1869ی نێونەتەوەیی یەکەم، کە کەمێك پێش شەڕی 1870ی نێوان ئاڵمان و فەرەنسە، ڕوویدا. ئەم خاڵەش لەبیر نەکەین، کە ئەم پێکهاتنە لە دژی دوایین شاگردەکانی پرۆدۆن (1865دا مرد) بوو، کە بە ئاراستەی پێچەوانە گەرابوونەوە دواوە. یەکێك لەم شاگردانە (تۆلاین Tolain) بوو، کە لە تێڕوانینی موڵکایەتی تایبەتی و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان نزیك بووبووەوە.

VI.

تاکو ئێرە نیشانماندا، کە یەکەمین قسەکەرانی بزووتنەوەی کارگەری فەرەنسە لە پێوەرێکی فراواندا، لە شۆڕشی گەورەی فەرەنسەوە سروشیان وەرگتبوو. کەمێك ئەم خاڵە والاتر دەکەین.

لەڕاستیدا لە هەناوی شۆڕشی فەرەنسەدا، دوو شێوازی جیاواز لە شۆڕش سەریانهەڵدا، یا باشترە بڵێین دوو هێزی جیاواز و دژ بەیەك. یەكێكیان لە باڵی چەپی بۆرژوازی پێكدەهات، ئەویتر لە پێشینانی پرۆلیتاریا: پیشەوەرانی گچكە و موچەخۆران، پێكدەهات. یەكەم دەسەڵاتخواز و دیكتاتۆری، ناوەندگەرا و سەركوتگەر دژ بەبەرامەبەرەكی. دەستەی دووەم دیموكراتیك، فیدرالیست و پێكهاتوو لە كۆڕوكۆمەڵێك، كە ئەوڕۆكە بە ئەنجومەن (سۆڤییێت)ی كارگەری نێویان دەبەن. ئەمانە لە 48 بەشی شاری "پاریس"دا هەبوون، كە لە "كۆمونەی پاریس"دا كۆبووبوونەوە و كۆڕوكۆمەڵی شارۆچكەكان دەخرانە سەریان.

بەبێ سڵەمینەوە دەتوانرێت بوترێت، كە ئەم هێزە دووەمە مایەیەكی ئازادیخوازانەی هەبوو و بە پێشڕەوی كۆمونەی پاریس لە 1871 و سۆڤیەتەكانی ڕوسیە لە 1917دا دەژمێردرێت، بە پێچەوانەوە هێزی یەكەم، لە سەدەی 19دا خۆی لە ئاراستەی ژاكۆبینیدا دیتەوە. لە ڕاستیدا واژەی «ژاكۆبینی» ناوێكی ناتەواو و دروستكراوە. لە ناوی یانەیەكی خەڵكی پاریس «كۆمەڵگەی ژاكۆبینەكان»ەوە وەرگیرابوو، كە خودی نێوی ئەم یانەیە لە نێوی پەرەستگەیەكی مەزهەبییەوە وەرگیرابوو، كە یانەكە لەنێو باڵاخانەكەیدا بوو. هێڵی جیاكەرەوەی خەباتی چینایەتی نێوان بۆرژوا شۆڕشگێڕەكان لەلایەك و بێبەشەشان لە لایەكیترەوە بەنێو كۆمەڵگەی ژاكۆبینەكاندا تێدەپەڕی. بەشێوەیەكی وردتر ئەوەی كە لە دانیشتنەكانی ئەم كۆمەڵگەیەدا، لایەنگری ئەندامانی لەم یا لەو ئاراستە لە شۆڕش، دەگەڕایەوە سەر بەرخوردی نێوان ئەوان. لە ئەدەبیاتی ڕامیاریی ساڵانی دواتردا،

وشـــەی ژاکۆبینەکـــان چ لـەلایـەن ئـەنارکیســـتـەکانـەوە چ لـەلایـەن مارکسیســـتەکانەوە، بـــۆ چوانـــدن بە ســـونەتی شۆڕشـــگێڕانەی بـــۆرژوازی کە ولات و شۆڕشـــی لـە ســـەرەوە و بە ئامرازەکـــانی دەســـەڵاتخوازانە پشـتیوانی دەکـرد، بەزۆری بـەکـار دەبرێـت. بـۆ نمـوونـە شـارل دێلێسـکلوز (Charles Delescluze)، ڕابەری بـاڵـی ڕاســـتی زۆرینەی ئـەنجـــومەنی کۆمـــونەی پـــاریس، خـــۆی بە ژاکۆبینیست و سەر بە روبسپیر دەناساند.

پرۆدۆن و بـــاکۆنین لە نووســـینەکانیاندا، لـە دژی سیاســـەتی شۆڕشـــگێڕە بۆرژوازییەکـــان وەك «بیرکـــردنـەوەی ژاکۆبینـی» دەجەنگـــان. لـەبەرامبـەردا مـــارکس و ئـەنگلـــس، بە دژوارییەوە توانییان خۆیان لـەم ئـەفسانە ژاکۆبینیە، کە لـەلایـەن پاڵـەوانـانی شۆڕشی بۆرژوازی شکۆیان پێدەبەخشرا، ڕاپسێنن. لـەوانە دانتـۆن (Danton) – (لە ڕاســتیدا سیاســەتمەداری گەنــدەڵ و دژەخــونی دووســـەرە) و ئـەویتریـــان ڕوبســـپیر (Robespierre) بـــوو – کە ســەرەنجام بــوو بە دیکتـاتۆر. بەڵام ئازدیخوازەکـان سەرســەختی ڕوانگـەی ئـەنارکیســـتیان لـەوە دەیگێـــڕانەوە، کە ژاکۆبینگەرایی فریویـان بـدات. بـەباشـی لـەوە گـەیشتبوون، کە شۆڕشـی فـەرەنسـە نـەك تـەنیا شـەڕێکی نێوخۆییە لـەنێوان پاشایـەتی بێچـەنـدوچوون و شۆڕشـــگێڕانی بـــۆرژوا، بەڵکـــو یەکســـەرە شـــەڕێکە لەنێـــوان ژاکۆبینگەرایی و شتێك کە من بۆ ئاسانی وتن بە کۆمونەگەرایی (Communallism) نێوی دەبەم. سـەرەنجامیش شـەڕی کۆتـاییە کە بە شکسـتی کۆمـونەی پـاریس و ملپەرانـدنی هەردوو دادوەرانـــی شـــار، شـۆمیت (Chaumette) و هێـبێرت (Hèbert) لـەســاڵـی 1794 تـەواو دەبێـــت. واتـــای ئـەم شکســـتە لـەنێوچـــوونی دەســـەلاتی

ژێردەستان بوو. بەوجۆرەی کە شۆڕشی ئۆکتۆبەری ڕوسیە بەرەو سڕینەوەی ئاسەواری سۆڤیەتەکانی کارخانە برا.

مارکس و ئەنگلس، هەمیشە لە ئەمبەر و ئەوبەری نێوان ژاکۆبینگەرایی و کۆمونەگەراییدا بوون. ئەوان سەرەتا ستاییشی «ناوەندگەرایی توندوتیژ، کە ئۆلگوی خۆی لە فەرەنسەی 1793 وەرگرتووە» دەکەن. چەند ساڵ دواتر لە 1885دا، ئەنگلس بۆی دەردەکەوێت، کە لەوێدا هەڵەی کردووە و ناوەندگەرایی تەنیا ڕێگەی بۆ دیکتاتۆری ناپلیۆن (Napoleon)ی یەکەم خۆشکردووە. هەندێکجار کارل مارکس ئێنراژەکان (Enragès) واتە لایەنگرانی کەشیشی پێشین، ژاك ڕو (Jaques Roux) -کە قسەکەری نشینگەیەکی کارگەری کەناری پاریس بوو- بە «نوێنەری سەرەکی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە» نێو هێناوە. هاوکات جارێکیتر ئەنگلس پێیوابوو، کە لە 1793دا "لانی زۆر دەیتوانی بە کۆمەکێك لە سەرەوەڕا" بۆ پڕۆلیتاریا بژمێردرێت. دواتر لێنین لە ژاکۆبینگەراییدا هەنگاوێکی فرە واوەتری لە مامۆستایانی مارکس و ئەنگلس نا. بە تێڕوانینی وی ژاکۆبینگەرایی «یەکێکە لەو خاڵە لوتکەییانە، کە چینی ژێردەست لە خەباتیدا بۆ ئازادی خۆی دەستی پێیانڕادەگات». وی پێیخۆش بوو، خۆی بە ژاکۆبینێك ناو بێنێت، هەڵبەتە هەندێکجاریش ئەم نازناوەی بەشێوەی «ژاکۆبینێکی سەر بە چینی کارگەر» تەواو دەکرد. ئەنجامگیری ئێمە ئەوەیە کە : تەنیا خۆداماڵینی مارکسیستەکان لە هەر جۆرە میراتێکی ژاکۆبینی، دەتوانێت پێکهاتنی ئازادیخوازان لەتەك ئەوان لەبار بکات.

با بەکورتی بچینەسەر خاڵە سەرەکییەکانی ناکۆکی نێوان مارکسیزم و ئەنارکیزم. سەرەتا ئەوەی کە سەرەڕای باوەڕی مارکسیستەکان بە پێداویستی لەنێوچوونی دواجاری دەوڵەت، بە باوەڕی ئەوان پاش شۆڕشی سەرکەوتووانەی کارگەری، دەوڵەتێکی نوێ کە بە «دەوڵەتی کارگەری» نێو دەبرێت بۆ ماوەیەکی دیارینەکراو پێکدێت. پاش وەها سەردەمێکە کە مارکسیستەکان، بەڵینی لەنێوچوونی بەرەبەرەی ئەم دەوڵەتە کە هەندێك جاریش بە «نیوەدوڵەت» نێوی دەبەن، دەدەن. کۆمونیستە ئازادیخوازەکان بەپێچەوانەوە، پێیانوایە کە وەها دەوڵەتێکی نوێ لەبەر خاوەنداریێتی دەوڵەتی بەسەر تەواوی ئابووری و بیروکراتیزەبوونی ڕۆژانەی، تەنانەت لە دەوڵەتی بۆرژوازیش بە تواناتر و سەرکوتگەرتر دەبێ و لەبەرامبەر هەڵوەشانەوەیدا، بەرهەڵستی دەکات. لەوە گەڕێن کە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان، بەگومانەوە لەو ئەرکانەی کە مارکسیستەکان بۆ کەمایەتی کۆمونیست لەبەرامبەر دانیشتواندا پێیان دەبەخشن، دەڕوانن. گەڕانەوە بۆ نووسینە پیرۆزەکانی (مارکس و ئەنگلس)یش، تەنیا هۆیەکە بۆ وەها گومانێك. هەڵبەتە لە مانیفێستی کۆمونیستدا دەتوانرێت بخوێنرێتەوە کە، "کۆمونیستەکان بەرژەوەندییەکی جیاواز لە بەرژەوەندی تەواوی پرۆلیتاریایان نییە" و یا ئەوەی "ئەوان هەردەم نوێنەری بەرژەوەندی تەواوی بزووتنەوەکەن" یا «تێڕوانینی تیۆری ئەوان هەرگیز نە لەسەر بنەمای بۆچوون و بنچینەی داهێنراو یا دۆزراوەی ئەم یا ئەو چاکەکاری دونیا نییە، بەڵکو تەنیا دەربڕی گشتی هەلومەرج و کەتواری خەباتی چینایەتی و بزووتنەوەی مێژوویین، کە بە بەرچاوی ئێمەوە لە

بزووتنـــدان». تـــا ئێرۆکـــانە بێگومـــان ئێمە ئازادیخـــوازان لـەتـەك ئـەوان هاوڕاین!

بـەڵام ڕستـەی نارۆشن و تـەکاندەرانە بـۆ ئێمە ئـەوەیە: "لـە تیۆریـدا کۆمونیستـەکان جیا لـە بـەشـەکانی تـری پرۆلیتاریـا لـەو بـەرتـەرییە بـەهرەمـەنـــدن، کـە بـە ڕۆشـــنی توانـــای دەرککردنـــی هـەلــــومـەرج، بزووتـن و ئامـانجی کۆتـایی و گشـتی بـزووتنـەوەی پڕۆلیتاریـایـان هـەیـە".

ئـەم دانپیانـانـە دەتـوانێت بـەبـێ پێچوپـەنـا بـەو واتـایە بێت، کـە کۆمونیســـــــتـەکان لـەبـەر ئـەم «بـەرتـەرییە» مـــــــافی مێـــــــژووی بـەدەســـــــتـەوەگرتنی ڕابـەری پرۆلیتاریایـــــــان هـەیە؟ ئـەگـەر ئـەم واتـــایـەش مـەبـەســـت بێـــت، چیـــتر کۆمونیســـتـە ئازادیخوازەکـــان لـەتـەکیدا هاوڕا نین، لـەبـەر ئـەوەی کـە ئێمە لـەسـەر ئـەو بـاوەڕەین: هیچ دەستپێشخـەرییـەك لـە دەرەوەی خـودی پرۆلیتاریـا نـاتوانرێت بـوونی هـەبێـت. ئێمە پێیـانوایە کـە کـەسـانی نـاپرۆلیتێر تـەنیـا دەتـوانن لـە پاڵ یا لـەنێوان خودی پرۆلیتاریـادا ڕۆڵـی ڕاوێژکـارانی بێلایـەنیـــان هـەبێـــت، ئامانجیـــان هاوکـــاری کـــارگـەران بێـــت لـە تێکۆشاندا بۆ بـەدەستهێنانی پلـەیـەکی بـاڵاتر لـە هوشیاری.

ئـەمە بـەرەو پرســـــی خۆبـەخـــۆیی شۆڕســـــی جـەمـــــاوەری، بـەرەو دەربڕینێکـــی ئـەنارکیســـتانـەمان دەبـــات. وشـــەی «خۆبـەخـــۆ - spontaneous» و «خۆبـەخـــۆیی- Spontaneity» چـەنـــدینجار لـە نووسینـەکـانی (پرۆدۆن و باکۆنین)دا بـەرچاو دەکـەون. بـەڵام ئـەوەی ســـەیر دیتـەبـەرچـــاو، ئـەوەیە لـە کاتێکـــدا کـە لـە نووســـینـەکـانی

مارکس و ئەنگلس، لانیکەم لە بڵاوکراوەی ڕەسەنیاندا بە زمانی ئەلمانی وەها واژەگەلێك بەرچاو ناکەون. لە وەرگێرانی بەرهەمەکانیاندا هەندێکجار لەتەك وەها واژەگەلێك دەردەکەون. هەڵبەتە دواجار تەنیا بەرهەمی بەراوردێکی نارێکە. لە ڕاستیدا مارکس و ئەنگلس باس لە چالاکی خۆکردی جەماوەر دەکەن، کە تێگەیشتنێکی بەرتەسکترە لە خۆبەخۆیی. چونکە پارتێکی شۆڕشگێڕ، دەتوانێت ڕێگە بە بڕێك لە «چالاکی خۆکرد»ی جەماوەری لە پاڵ چالاکییە بەرتەریخوازانەی خۆی بدات. بەڵام خۆبەخۆیی جەماوەری، مەترسی ئەوەی هەیە، کە پاگەندەی ڕۆڵی ڕابەری ئەو پارتانە بخاتە ژێر پرسیارەوە. ڕوزا لوکسێمبورگ یەکەمین مارکسیست بوو، کە لە نووسینەکانیدا بە زمانی ئاڵمانی وشەی خۆبەخۆ (لەخۆوەرا) «Spontan»ی بەکارهێناوە، کە لە ئەنارکیستەکانی وەرگرتووە. وی پشتی بە ڕۆڵی سەرەکی و خۆبەخۆیی لە بزووتنەوەی جەماوەریدا دەبەست. دەبێت لەوە بگەین، کە مارکسیستەکانیش لەبەرامبەر بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان هەڵوێستی دیاریکراویان هەیە، لەبەر ئەوەی کە شوێندەست بۆ خۆتێهەڵقورتاندنی ڕابەرانی پاگەندەیی ناهێڵنەوە.

کەواتە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان لەو خاڵەدا، کە مارکسیستەکان هەندێکجار لە سوودوەرگرتن لە فێڵ و فریوکاری دیموکراسی بۆرژوازی خۆیان نەدەبوێرا، فرە دڵخۆش نین، مارکسیستەکان نەك بە تەنیا بە خۆشحاڵییەوە کارتەکانی دەنگدانیان بەکاردەهێنا و بە یەکێك لە باشترین ئامرازەکانی بەدەستهێنانی دەسەلاتیان دادەنا، بەڵکو تەنانەت هەندێکجاریش

بە خۆشحاڵییەوە دەستیان دەدایە پێکهێنانی بەرەی هەڵبرادن لەتەك پارتە لیبراڵ یا ڕادیکاڵە بۆرژوازییەکان و لەم ساتەدا باوەڕی ئەوان ئەوەیە، کە بەبێ وەها هاوپەیمانی و یەکێتییەك دەستراگەیشتن بە کورسییەکانی پارلەمان لە تواناادا نییە. لەبیرمان نەچێت کە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان بەپێچەوانەی ئەوەی کە بەزۆری وێنا دەکرێت، سڵ لە سندوقەکانی دەنگدان ناکەنەوە. پرۆدۆن جارێك لە 1848دا بە نوێنەری ئەنجومەنی میللی هەڵدەبژێردرێت. جارێکیتر پشتیوانی لە هەڵبژاردنی ڕاسپایل (Raspail) دەکات. لەتەك ئەوەشدا دواتر لەوێوە کە وی هەرجۆرە ملکەچییەك بۆ ڕژێمی پاشایەتی سەرکۆنە دەکات، کارگەران بۆ خۆهەڵبژاردن بانگەواز دەکات. بۆ وی تەنیا پرسی ڕێوشوێن و هەلومەرج لەبەرچاو بوو. لە هەلومەرجێکی تردا ئەنارکیستەکانی ئەسپانیا لە هەڵوێست وەرگرتنی ئاشکرا لەدژی بەشداری لە هەڵبژاردنی بەرەی خەڵکی لە فێبریوەری 1936دا خۆیان خۆیان بوارد. بەڵام لەپاڵ ئەم شتە کەم و ناوێزانەدا، ئەنارکیستەکان ڕێگەی فرە جیاواز بۆ سەرکەوتن بەسەر سەرمایەداری دوژمندا بەدروست دەزانن: لەوانە خەباتی ڕاستەوخۆ (Direct action)، خەباتی سەندیکایی (unions action)، خۆموختاری کارگەری (Worker-autonomy) و مانگرتنی گشتی (General-strike).

هەنووکە پرسیارێکی تری بنەڕەتی ڕووبەڕوومان دەبێتەوە: دەوڵەتیکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان یا خۆبەڕێوەبەری (self-management)؟ لێرەشدا مارکس و ئەنگلس بادەدەنەوە. لە مانیفێستی کۆمونیستدا کە بە سروشوەرگرتنی ڕاستەوخۆ لە

سۆشیالیستی دەوڵەتگەرا، لویس بلانك (Louis Blanc)ی فەرەنسی، نووسراوە. ئەوان لەو باوەڕەدان کە «دەبێت گشت ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لەدەستی دەوڵەتدا ناوەندی بکرێنەوە» بەڵام لە وشەی دەوڵەت، ئەوان بە «پرۆلیتاریای ڕێکخراو وەك چینی فەرمانڕەوا» تێدەگەن. باشە بۆچی وەها ڕێکخراوێکی پرۆلیتێری نێو دەنێنن «دەوڵەت»؟ لەمە بگوزەرێین: بۆچ چەند ساڵ دواتر ئەوان پەشیمان دەبنەوە و لە جونی 1872 لە پێشەکی چاپی سەرلەنوێی مانیفێستدا لە دەوڵەتگەرایی کورتبینانەی خۆیان سەرلەنوێ تێڕوانینەوە دەکەن و پەنجە بۆ ڕاگەیاندنی 1871 لەمەڕ کۆمونەی پاریس ڕادەکێشن، کە پێویستە بەرهەمهێنان بەهۆی «هاریکاریی بەرهەمهێنەران - associated to producers»ەوە بەڕێوە ببرێت؟

بێگۆمان ئەوان لە کۆنگرەی ئینتەرناسیونالی یەکەمی پێش شەڕی 1970دا، هەستیان بە پێداویستی پێکهاتن لەتەك باکۆنیستەکان کردبوو. بەڵام ئەوەش بڵێین، کە مارکس هیچکات لە وردەکاریدا ڕێگەگەلێك، کە دەتوانن خۆبەڕێوەبەری بەرێ بخەن، نەچووە بەلایاندا، لە کاتێکدا، کە پرۆدۆن (Proudhon) لە بەرهەمەکانیدا لاپەڕەی فرەی بۆ ئەم پرسە تەرخانکردبوو. پرۆدۆن کە ژیانی وەك کارگەرێك دەست پێکردبوو، دەیزانی کە باس لە چی دەکات. وی بەوردبینیەوە دابووە «کۆمەڵە کارگەرییەکان Worker-associations»، کە لە شۆڕشی 1848دا سەریانهەڵدابوو. بەڵام هۆی ئەو هەڵوێستەی مارکس، لەوانەیە لەبەر بە «خەیاڵی - utopian» دانانی پرسی خۆبەڕێوەبەری لە لای وی بێت. ئەورۆکە ئێمە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان، بەشێکین لەوانە کە لانیکەم لە

ئەورووپـــای ڕۆژئاوا خۆبەڕیوەبەرییـــان کـــردووە بە بـــابەتی ڕۆژ، پرســـیارێکی کـــۆنکرێت و خســـتویانەتە بەرنـــامەی کـــاری ڕۆژەوە. پرســـیارێك، کە ئیـــتر جێکەوتە بـــووە و ئەرۆکە لەلایەن نـــزیکەی هەرەزۆری ڕەوتە ڕامیارییەکـــانەوە دەســـتی بـــۆ دەبرێـــت، گـــۆڕانی بەسەردا هێنراوە و کورتکراوەتەوە.

.VII

هەنـــــووکە پەنجە دەخەینە ســـــەر ئەوە، کە مارکسیســـــتەکان و ئەنارکیســـتەکان هەر لە ســـەرەتای ســـەرهەڵدانی پرۆلیتێرییـــانەوە ڕووبەڕووی یەکتر بوونەتەوە. یەکەمین هێرش لەلایەن "مـارکس و ئەنگلس"ەوە لەدژی شـتاینەر (Steiner) لە پەرتـووکی پڕدژایەتـی «ئایدیۆلۆژی ئاڵمـانی»ەوە دەستپێکرد. لەوێدا پرسەکە لەســەر خـــراپ لەیەك گەیشـــتنێکی دوولایەنە بـــوو. شـــتاینەر ڕوونـــی نەکردبووەوە، کە لەپاڵ ستایشیدا بۆ «مـن» ی «تـاك»، لەڕاستیدا لایەنگـــری یەکگرتنـــی خۆخواســـتانەی ئەم «تـــاکە»یە لەتەك تاکەکـانی تـر. لەڕاستیشدا وی کـۆمەڵگەی هەنـووکەیی پێشنیار دەکـــات، کە لەســـەر بنەمـــای فیـــدرالی و مـــافی جیـــابوونەوە دامەزرابێـت. هەر ئەم بۆچـوونە دواتـر بـاکۆنین و دواجـار لێنین لەمەڕ پرسی نەتەوەییدا، بەکاریان هێناوە. مـارکس و ئەنگلس بە هەڵە ڕەخنە تونـــــدەکانی شـــــتاینەر بەرامبەر کۆمـــــونیزم بەکۆنەپەرستی وی دادەنێن، لە کاتێکدا کە هێرشەکانی شتاینەر لە بنەڕەتدا ئاراستەی جۆرێکی تـایبەت لە کۆمـونیزم بـوون، دژی «نـاڕۆشـــنەکان- Clumsy» کۆمـــونیزمی دوڵەتـــی، کە کۆمونیســـتە خەیاڵییەکـانی (utopian communism) سـەردەمی خـۆی، لەوانە

ڤایتلینگ (Weitling) لە ئاڵمان و کابە (Cabet) لە فەرەنسە، کە هاندەری ڕەخنەکانی شتاینەر پێداگری بوو لە ئازادی تاکەکەسی.

هەر بەوجۆرەی کە پێشتر وتمان، هێرشی توندی "مارکس"یش بۆ سەر پرۆدۆن تاڕادەیەك لەبەر شتگەلی ئاوا بوو، پرۆدۆن پێشوازی لە موڵکایەتی تایبەتی گچکە دەکرد، چونکە لەودا پشتیوانەی سەربەخۆیی تاکەکەسی دەبینی. بەڵام شتێك کە مارکس لێی تێناگات ئەوەیە، کە پرۆدۆن لە پێشەسازی گەورە و گرنگی بەشی سەرمایەداریدا، بەتەواوی خۆی بەپشتیوانگەری موڵکایەتی گشتی دەناساند. لەبیرمان نەچێت کە پرۆدۆن لە «پەڕاوەکان - Carnets»یدا ئاوا دەنووسێت: „پێشەسازی گچکە، بەهەمان ڕادەی فەرهەنگی گچکە، گەمژانەیە؟". لە پێشەسازی گەورەشدا، وی بێچەندوچوون کۆمەڵگەرایە. لە ڕوانگەی "پرۆدۆن"دا ڕێکخراوگەلێك لەژێر نێوی "هەرەوەزی کارگەری - Worker-companies"دا پێویستە ڕۆڵی سەرەکی بگێڕن، واتە بەڕێوەبردنی پیشەسازی گەورە لەوانە هێڵی شەمەندەفەر، کارخانە گەورەکان، دەرهێنانی کانەکان، چێکردنی پۆڵا و دەریاوانی، ... هیتریان، لە ئەستۆیە.

لەتەك ئەوەی کە پرۆدۆن لە کۆتایی ژیانیدا، لە «لێهاتوویی ڕامیاریی چینی کارگەر»دا، خۆی بە لایەنگری جیابوونەوەی تەواوی چینی کارگەر لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی یا بەواتایەکیتر لایەنگری خەباتی چینایەتی ڕادەگەیێنێت، بەڵام هێشتا ئەمەش مارکس لە نیازخراپی بەرامبەر پرۆدۆنیزم، کە بە سۆشیالیزمی وردەبۆرژوازی دایدەنێت، ناگێڕێتە دواوە.

هەنووكە با سەرنجی مشتومڕی بەردەوام و ناپاكی نێوان ماركس و باكۆنین لە نێونەتەوەیی یەكەمدا بدەین؛ لێرەشدا لەتەك جۆرێك لە خراپ لەیەك گەیشتن ڕووبەڕووین. باكۆنین تاڕادەی زیادەڕەویگەرانە ماركس بە دێوێكی دەسەڵاتخواز و تینووی فەرمانڕەوایی بەسەر بزووتنەوەی كارگەریدا دەناساند. لەم نێوەدا ئەوەی كە سەرسوڕهێنەرە، ئەوەیە كە باسەكانی باكۆنین ناوەڕۆكێكی پێخەمبەرانەیان هەیە، وی بەباشی داهاتووە دوورەكان دەبینێت. لەهەمان كاتدا كە هاتنەسەرشانۆی «بیرۆكراسی سوور» پێشبینی دەكات، ستەمكارییەك كە سەرنجام ڕابەرانی نێونەتەوەیی سێیەم كۆمینتێرن(Komintern) بەسەر بزووتنەوەی كارگەریدا ڕەوای دەبینن, هەست پێدەكات. ماركس بە تۆمەت دانەپاڵ باكۆنین بە نزمترین شێواز و بە ڕاوەرگرتن بۆ دەركردنی باكۆنین لە نێونەتەوویی یەكەمدا, لە كۆنگرەی هاگەر [3] لە سێپتەمبەری 1872دا، دەست بە هێرشی بەرامبەر دەكات.

پاش ئەم ڕووداوە، پردەكانی نێوان ئانارکیزم و ماركسیزم دەڕوخێن و دەبێتە كارەساتێكی گەورە بۆ چینی كارگەر، لەبەر ئەوەی كە هەر یەك لەم دوو بزووتنەوە پێویستیان بە هاوكاری تیۆری و كردەیی ئەویتر هەبوو. لەهەشتاكانی سەدەی 19دا تێكۆشان بۆ پێكهێنانی نێونەتەوەیەكی ئەناركیستی لەتەك شكستدا ڕووبەڕوو دەبێت. وەها نێونەتەوەییەك سەرەڕای نیازەكانی، بەگشتی لە بزووتنەوەی كارگەری دادەبڕێت.

لە کاتێکدا کە لەو سەردەمەدا مارکسیزم بەخێرایی لە ئاڵمان بە گەشەی سۆشیال-دیموکراسی و لە فەرەنسە بە دامەزراندنی پارتی کارگەی لەلایەن (Jules Guesdes)، گەشە دەکات. دواتر پارتی جۆراوجۆری سۆشیال-دێمۆکرات لە دەوری یەك کۆبوونەوە و نێونەتەوەیی دووەمیان پێکهێنا. لە کۆنگرەکانی دواتریاندا زۆرجار مشتومڕ لەتەك ئازادیخوازانێك ڕویدەدا، کە هەلیان بۆ دەڕەخسا، لە کۆبوونەوەکاندا بەشدار بکەن. ساڵی 1893 سۆشیالیستی ئازادیخواز دۆملا نیۆوینهویس (Domela Nieuwenhuis)ی هۆلەندی لە وتارێکی توند و پاراودا، سۆشیالدیوکراسی ئاڵمانی تاوانبارکرد و لەتەك هەراوهوی ئامادەبووان ڕووبەڕوو بوو. ساڵی 1896 لە لەندەن کچی مارکس، ئاڤێلینگ (Aveling) و ڕابەری سۆشیالیستەکانی فەرەنسە ژان ژۆرس (Jean Jaurès) بە جنێودان بە ئەنارکیستەکان، کە وەك نوێنەری سەندیکا کارگەییەکان توانیبوویان بێنە هۆڵی کۆنگرەوە، کردە دەرەوە.

هەڵبەتە ئەوە راستە کە تیرۆریزمی ئەنارکیستی، کە لە ماوەی سالەکانی 1890 تا 1895 لە فەرەنسە ئاژاوەی بەرپادەکرد، کۆمەکێکی بەنرخی بەڕەتکردنەوە و دژایەتی هیستریانە (hysterical) بەرامبەر ئەنارکیستەکان، کە ئیتر بە «چەتە» دەژمێردران، کرد. ڕیفۆرمیستە شەرمنۆك و یاساگەراکان لە توانایاندا نەبوو، لە پاڵنەری شۆڕشگێڕیی ئەنارکیستەکان بگەن و هۆی پەنابردنیان بۆ توندوتیژی وەك ناڕەزایەتییەکی پڕ دەنگدانەوە لە دژی کۆمەڵگەی نەفرەتاوی، دەرك بکەن.

لەنێوان ساڵانی 1860- 1914 سۆشیال-دیموکراسی ئاڵمان و زیاتر لەو دەزگەی پانوپۆڕی سەندیکا کارگەرییەکانی ئاڵمان، بەردەوام خەریکی کەنارخستنی ئەنارکیزم بوون. تەنانەت کاتێک کە کاوتسکی ڕایگەیاند، کە لایەنگری مانگرتنی جەماوەرییە، بیرۆکراتانی کرێکاری سەرولای خۆی وەك «ئەنارکیستێك» گومانیان لێکرد. بەڵام لە فەرەنسە پرسەکە بەپێچەوانەوە بوو. پارلەمانگەرایی (Parliamentary) و ڕیفۆرمیزمی هەڵبژێرگەرای ژوریس (Jaurès)، نەفرەتیان لە کارگەرانێك دەکرد، کە بەخۆیان لێهاتووی دامەزراندنی ڕێکخراوەی شۆڕشگێڕانەی سەندیکالیستیی و خەباتکارانەی سەربەخۆی سێ.ژێ.تێ (CGT)یان پێکهێنابوو، کە پێشڕەوانی فێرناند پلوتیە (Fernand Pelloutier)، ئێمیل پوژە (Emile Pouget)و پییەر مۆنات (Pierre Monate) بوون، کە لە بزووتنەوەی ئەنارکیستییەوە سەریاهەڵدابوو.

شۆڕشی ڕوسیە و دواتر شۆڕشی ئەسپانیا کەلێنی نێوان ئەنارکیزم و مارکسیزمیان فراوانتر کرد. کەلێنێك کە چیتر نەك تەنیا بەرهەمی ناکۆکی ئایدیۆلۆژیکی، بەڵکو بە کردەوەش خوێناوی بوو. بۆ کۆتاییهێنان بە سەرنجەکانی سەرەوە لەسەر رابوردووی مارکسیزم و ئەنارکیزم، دەبێت دوو تێبینییەی تریشی بۆ زیادبکەم:

1- هەندێك لە مارکسناسانی وەك ماکسیمیلیان ڕۆبل (Maxumilan Robel) لە فەرەنسە، بەدڵنیاییەوە بەهەڵەداچوون – ئەگەر هەموویشی نەبێت-، ئەگەر لە مارکسدا مەیلی «ئازادڕەوانە» بەدی بکەن.

2- هەندێك لە ئەنارکیستە دەستەگەرا و بیرتەسکەکانی وەك گاستون لێڤال (Gaston Leval) لە فەرەنسە، بەدڵنیاییەوە بەهەڵەداچوون، کە بە هەستێکی کوێرانەوە، وەك ئەهریمەنێك لە مارکس دەڕوانن. دەمەوێت لە شوێنێکدا لەنێوان ئەم ئەم دوو پیاوە توندڕەوە جێگیربم، هەرچەندە هەردووکیان هاوەڵمن.

.VIII

ئەی هەنووکە چی؟ بەبێگومان، ئێستاکە لەبەردەم بوژانەوەیەکی (Renaissans) سۆشیالیزم یئازادیخوازانە داین. من لێرەدا ناچارم پەنجە بخەمەسەر چۆنیەتی بوژانەوەی دووبارەی لە مانگی مەی (ئایار) 1968 لە فەرەنسەدا. خۆبەخۆترین، چاوەڕواننەکراوترین و نائامادەکراوترینی ڕاپەڕینەکان بوو. شەپۆلێکی بەهێزی ئازادی وڵاتی گرتەوە، وەها وێرانکەر و لەهەمان کاتدا ئافرێنەر بوو، کە ئیتر هیچ شتێکی وەك پێشووی خۆی نەهێشتەوە. ژیان گۆڕا یا ئەگەر بمانەوێت دەتوانین بڵێین، کە ئێمە ژیانمان گۆڕی. بەڵام وەها لەدایکبوونەوەیەکی دووبارە، لە چوارچێوەی بوژانەوەیەکی سەرلەنوێ لە سەراپای بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەدا و بەتایبەت لەنێوان لاوانی خوێندکاردا پێکدەهات. بەم هۆیەوە چیتر دابڕە بەهێزەکانی نێوان بزووتنەوە ئازادیخوازەکان و ئەوانەی کە پاگەندەی لایەنگری «مارکسیزم-لێنینیزم» دەکەن، بوونیان نییە. تەنانەت دەتوانرێت بگوترێت جۆرێك لە ئاوەڵایی نادەستەگەرایانەش لەنێوان ئەم بزووتنەوە جۆراوجۆرانەدا

سەریهەڵدا. هاوڕێیانی لاو لە فەرەنسە، لە گروپە مارکسیستە دەسەلاتخوازەکانەوە دەچوونە ناو گروپە ئەنارکیستەکان و هەروا پێچەوانەی ئەمەش ڕوویداوە. گروپگەلی «ماویستی- Maoists» هەبوون، کە سەراپا لەژێر کارایی ئازادیخوازیدا، هەڵوەشاونەتەوە یا کەوتنەتە ژێر کارایی بۆچوونە ئەنارکیستییەکان. تەنانەت گروپە ترۆتیسکیستەکانیش بەشێك لە تێڕوانینی خۆیان لەژێر کارایی نووسین و تیۆرییە ئەنارکیستییەکاندا دەگۆڕی. کەسانی وەك ژان پۆل سارتر (Jean Paul Sartre) و هاوەڵەکانی ئەوڕۆکە لە بلاوکراوە مانگانەکانیادا، تێڕوانینی ئەنارکیستی دەردەبڕن و بەشێوەیەك کە یەکێك لە وتارەکانی ئەم دواییانەیان بەنێوی "ماڵئاوا لێنین" بوو.

بێگومان هێشتاکە گروپی مارکسیستی دەسەڵاتخواز هەن، کە بەتایبەت دژی ئازادیخوازین، هەر بەوجۆرەی کە گروپی ئەنارکیستی لە ئارادان، کە تا هەنووکەش ئاواناسراون کە دژە مارکسیستین.

هەردوو ڕێکخراوی کۆمونیستی ئازادیخواز[4]، کە لە فەرەنسە هەن و بەتەمان بەم نزیکانە یەککگرن، خۆیان لەنێوان ئەنارکیزم و مارکسیزمدا دەبیننەوە. ئەم ڕێکخراوانە لەتەك ئەنارکیستە کلاسیکەکان، ئەم خاڵە هاوبەشەی تێڕوانینیان هەیە، کە هەردووکیان دەگەڕێنەوە سەر جووڵانەوەی دژە دەسەلاتخوازی، کە گەیشتە نێونەتەوەیی یەکەم. لەهەمان کاتدا لەتەك مارکسیستەکانیش ئەم خاڵە هاوبەشەی تێڕوانینیان هەیە، کە

هەردووکیان بە لێبڕاوی لە بواری خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریا و تێکۆشان بۆ لەناوبردنی دەسەلاتی سەرمایەداری خەبات دەکەن.

کۆمونیستە ئازادیخوازەکان لەلایەکەوە هەوڵدەدەن، تەواوی ئەو سەرخەتە بنەمایانەی کە لەرابوردووی ئەنارکیزمەوە بەجێماون، زیندووکەنەوە - بۆ نموونە، ئامانج لە بلاوکردنەوەی پەرتووکی «ئانارشیزم» و «نەخوا و نەسەروەر»، هەر ئەمە بووە- و لەلایەکیترەوە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان، ئەو بەرهەمانەی مارکس و ئەنگلس، بەتایبەت ئەو بەشانەیان، کە هێشتاکە بە کەڵك و کاران و وەڵام بەپێدوایستییەکانی سەردەمی ئێمە دەدەنەوە، ڕەتناکەنەوە، لەوانە چەمکی "لەخۆ نامۆبوون"، کە لە «دەستنووسەکانی 1844»دا مارکسی لاودا دەبینرێت. ئەم تێگەیشتنە بەباشی لەتەك پێداگری ئەنارکیستەکان لەسەر ئازادی تاکەکەسی دەگونجێت، یا ئەو بڕوایەی کە ئازادی پرۆلیتاریا تەنیا بەدەستی خۆی مەیسەردەبێت، تەواو بەپێچەوانەی ئەو ئەو بۆچوونانەوە کە دەیانەوێت هۆشیاری شۆڕشگێڕانە لە دەرەوەی چینی کرێکارەوە بێننە ناوی. دواجار مێتۆدۆلۆژی بەناوبانگی ماتریالیزمی دیالەکتیکی و مێژوویی، کە هێشتاکەش وەك یەکێك لە هێڵە ڕێنوێنیکەرەکانی دەرککردنی ڕووداوەکانی ڕابوردوو و ئێستا ماوەتەوە، بەشێکە لەو میراتە، بەو مەرجەی ئەم میتۆدە بەشێوەیەکی وشك و میکانیکی بەکار نەبرێت و نەکرێتە بیانوو بۆ خۆدزینەوە لە خەبات، بەوەی کە هێشتاکە، بنەما مادییەکانی شۆڕش لە ئارادانین، بەوجۆرەی ستالینیستەکان سێ جار لە فەرەنسە لە سالانی 1936ـ 1945، 1968 پەنایان بۆ برد. مەرجێکی تر ئەوەیە کە پشتبەستن بەو

دووانە لەسەر بنەمای ویستی تاکەکەسی و خۆبەخۆیی شۆڕشگێڕانەی جەماوەر بێت.

بەوجۆرەی کە مێژوونووسی ئازادیخواز کامینسکی (Kaminsky) لە پەرتووکە بەناوبانگەکەی خۆیدا لەبارەی «باکۆنین»ەوە دەڵێت " سەنتێزی نێوان مارکسیزم و ئەنارکیزم، نەك تەنیا پێویستە بەڵکو وەلانانیشی لە توانادا نییە. وی درێژەی دەداتێ و دەڵێت «مێژوو بەخۆی گونجاندنەکانی مەیسەر دەکات».

دەمەوێت وەك ئەنجامگیرییەکی کەسی خۆم بڵێم. کۆمونیزمی ئازادیخواز، کە بەرهەمی وەها پێکهاتەیەکە بەبێگومان ئارەزووی فراوانی کارگەرانی هوشیار و پێشکەوتوو -تەنانەت ئەگەر هەندێکجاریش هێشتاکە بەتەواوی هوشیار نەبن- واتە بەشێك کە ئەوڕۆکە «چەپی کارگەری»یان پێدەڵێین، زۆر زیاتر لە مارکسیزمی دەسەڵاتخواز و ئەنارکیزمی وشلهەڵهاتوو، دەردەبڕێت.

لە وتاردانێکدا لە نیویۆرك بە مێژووی 06/11/1973 پێشکەش کراوە. (لەبەر ڕۆشنایی وەرگێڕانە ئاڵمانییەکەیدا کە چاپەمەنی کۆمەڵگەی ئازاد، کە دوو ساڵ دواتر واتە لە 1975دا بلاوکراوەتەوە، هەڵەکانی ڕاستکراونەتەوە). و.ك

پەراوێز:-

* سەرچاوەی دەقە ئاڵمانییەکەی
http://www.anarchismus.at/txt4/guerin.htm
سەرچاوەی وەرگێڕانە فارسییەکەی
http://persianblog.com/?date=13831227&blog=anarchi (و.ك)

[1] ئەم بەشە لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا پەڕێنراوە، کە لە وەرگێڕانە ئاڵمانیەکەی دا ئاوا هاتووە:

Welch ein Unterschied auch zwischen den Abschnitten im Kommunistischen Manifest 1848, welche forderten, daß der Staat die Gewalt über die gesamte Ökonomie erlange und den späteren Erklärungen, in denen der Staat durch die assoziierten Produzenten ersetzt wird

(و.ك).

[2] لە دەقە ئاڵمانییەکەدا ئەم واژەیە liberären kommunismus زۆرجار بەکارهاتووە کە لە وەرگێڕانەکە فارسییەکەدا هەر واژەی ئەنارکیزم بەکارهاتووە، هەرچەندە لە وەرگێڕانە ئاڵمانییەکەدا هەر دوو واژەکە واتە (liberären kommunismus و Anarchismus) لە شوێنی تایبەتیدا بەکاربراون. لە کوردیدا بە مانای کۆمونیزمی ئازادیخوازانە، کە لە فارسیەکەیدا بە (**کمونیسم آزادمنش**) و لە عەرەبیدا بە (الشيوعية التحررية) و بە ئینگلیزیش Libertarian communism دێت. (و.ك)

[3] لە دەقە ئاڵمانیەکەدا کۆنگرەی هاگەر (Haager)ی 1872 نووسراوە، بەلاّم لە فارسیەکەدا کۆنگرەی (**لاهه**) نووسراوە. (و.ك)

[4] لە دەقە فارسیەکەدا تەنیا ئاماژە بۆ یەك ڕێکخراو کراوە بەناوی (**او . ث . ال**) کە دەکرێ بە لاتینییەکەی ئاوابێ (U.TH.L) . بەلاّم لە دەقە ئاڵمانییەکەدا ئاماژە بە دوو ڕێکخراوی هاوئاراستە دەکات و نێوی هیچکامیانی نەهێناوە. (و.ك)

Marxism & Anarchism

by
Daniel Guerin

translation from Persian
by: Hezhên

Published by
Kurdistan Anarchists Forum (KAF)
January 2010